

Waldemar Krztoń

Wojna i konflikt zbrojny - przemiany

Obronność - Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii
Obrony Narodowej nr 1(5), 143-154

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

AUTOR

Waldemar Krztoń

waldemar1962@interia.pl

WOJNA I KONFLIKT ZBROJNY – PRZEMIANY

Wojny i konflikty zbrojne towarzyszą ludzkości od początku dziejów, należą do kategorii zjawisk społecznych. Są stałą częścią procesu historycznego, podlegają tym samym przemianom. Na przestrzeni dziejów zmieniały się poglądy na wojnę, na teorie wojenne, koncepcje strategiczne. Wojny były i są pochodną postępu cywilizacyjnego. W tradycyjnym pojęciu wojna jest definiowana jako zastosowanie siły militarnej przeciwko integralności terytorialnej i niezawisłości innych państw. Wielu badaczy zauważa, że większość współczesnych wojen to konflikty, których podmiotem działań nie są państwa i ich siły zbrojne. A zatem istota klasycznej wojny zanika. Również stwierdzenie, że wojna jest kontynuacją polityki nie jest adekwatne do teraźniejszych czasów: *Wojna na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci stopniowo i niepostrzeżenie zmieniała swój charakter. Klasyczna wojna prowadzona przez państwa, która jeszcze w znacznym stopniu wyznaczała przebieg zimnowojennej rywalizacji, zdaje się przechodzić do historii. Państwa jako faktyczni monopolści wojny abdykowały, a ich miejsce zajmują coraz częściej para państwowe struktury oraz prywatni gracze*¹. Po upadku muru berlińskiego przewartościowaniu uległ także charakter konfliktów zbrojnych. Konflikty stały się bardziej lokalne, o podłożu cywilizacyjnym, etnicznym czy religijnym. Stronami obecnych konfliktów są coraz częściej terroryści, zorganizowane grupy przestępcze, oddziały paramilitarne, oddziały najemników, grupy lokalnych watażków. Przybierają najczęściej charakter wewnętrzny, są nagłe, pełne przemocy i bezprawia. Pojawiły się też konflikty asymetryczne. Asymetria wynika nie tylko z dysproporcji sił, ale także z inności przeciwnika. Przeciwnik często nie jest podmiotem prawa międzynarodowego, nie posiada terytorium, nie ograniczają go żadne normy prawne czy moralne. Niebezpiecznym zjawiskiem naszych czasów staje się proces słabnięcia państwa, a co za tym idzie, pojawienie się wizerunku świata zanarchizowanego, który charakteryzują następujące cechy: *upadek autorytetu rządów, rozpadanie się państw, nasilenie się konfliktów plemiennych, etnicznych i religijnych, powstanie międzynarodowych mafii przestępczych, coraz liczniejsze rzesze uchodźców, idące w dziesiątki mi-*

---

¹ H. Münkler, *Wojny naszych czasów*, Kraków 2004, s. 7.

*lionów, rozprzestrzenianie broni nuklearnej i innych środków rażenia, szerzenie się terroryzmu, masakry i czystki etniczne*².

Interesującą koncepcję współczesnych wojen i konfliktów proponuje Samuel Huntington, określając je „zderzeniem cywilizacji”. Termin „cywilizacja” został rozpowszechniony w drugiej połowie XVIII wieku przez francuskich i angielskich uczonych epoki oświecenia, jako przeciwność „barbarzyństwa”. Społeczność cywilizowana to społeczność, która nabyła zdolność czytania i pisania oraz prowadziła osiadły tryb życia: *Cywilizacja, stan kultury materialnej osiągnięty przez społeczeństwo w danej epoce historycznej; stan rozwoju społecznego przeciwstawny stanowi barbarzyństwa*³. Huntington uważa, że krew, język, religia, styl życia, tradycja i samo-identyfikacja to elementy wspólne danej cywilizacji. Wyróżnia osiem głównych cywilizacji: chińską, japońską, hinduistyczną, islamską, prawosławną, zachodnią, latynoamerykańską, afrykańską. Sądzi, że głównymi źródłami konfliktów, do jakich dojdzie w przyszłości, będą starcia cywilizacji: *W świecie, który tworzy się na naszych oczach, stosunki między państwami i grupami państw należącymi do różnych cywilizacji nie będą zażyłe, a często przybiorą charakter antagonistyczny. Jednakże na styku niektórych cywilizacji konfliktów może być więcej. W skali mikro najbardziej konfliktogenne linie graniczne między cywilizacjami to te, które oddzielają świat islamu od prawosławnych, hinduskich, afrykańskich i chrześcijańskich (zachodnich) sąsiadów. W skali makro główny podział przebiega między Zachodem i całą resztą, przy czym najgwałtowniejsze konflikty wybuchają między krajami muzułmańskimi i azjatyckimi z jednej a Zachodem z drugiej strony*⁴.

Zwieńczony upadkiem komunizmu i rozpadem świata dwubiegunowego koniec zimnej wojny wzbudził nadzieje na nowy pokojowy ład. Jednak nasz glob nie stał się bezpieczniejszy. Miejsce niebezpieczeństwa wybuchu wojny globalnej zajęły konflikty o różnorodnej naturze, wybuchające i trwające prawie bez przerwy w różnych punktach świata. Wielkie mocarstwa po raz kolejny pograżają się w rywalizacji o wpływy. Robert Kagan twierdzi, że rywalizacja między Stanami Zjednoczonymi, Rosją, Chinami, Europą, Japonią, Indiami i Iranem rodzi nowe zagrożenia wybuchu konfliktów lokalnych. Tarcia między zachodnią demokracją a wschodnim centralizmem Rosji i Chin przetrwały. Równocześnie fundamentaliści islamscy toczą ustawiczną wojnę z Zachodem. W swojej książce pisze: *Nastąpił powrót historii i demokracje muszą się zjednoczyć, by zacząć ją na nowo kształtować, albo inni zrobią to za nie*⁵.

² S. P. Huntington, *Zderzenie cywilizacji. I nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 2011, s. 35.

³ W. Kopaliński, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*, Warszawa 1997, s. 104.

⁴ S. P. Huntington, *Zderzenie...*, wyd. cyt., s. 307.

⁵ R. Kagan, *Powrót historii i koniec marzeń*, Poznań 2009, s. 8.

Pragmatyczne podejście w przewidywaniu przyszłych konfliktów i wojen prezentuje Francois Heisbourg. Jego stanowisko wciąż zachowuje pełną aktualność. Heisbourg zakłada, że w niedługim czasie możemy być obserwatorami wojen w następujących kategoriach⁶:

1) *Wojny podejmowane przez złośliwe antyzachodnie dyktatury, mające dostęp do broni masowego rażenia – wojny „państw-złoczyńców”.*

2) *Wojny sukcesyjne, prowadzone o władzę w obrębie niegdyś istniejących, a rozpadających się państw.*

3) *Wojny „rozrywające”, w których obce i rodzime grupy zaatakują uporządkowane podstawy funkcjonowania istniejących społeczeństw za pomocą tak różnych środków, jak terror, destrukcja systemów informatycznych, finansowych i innych.*

4) *Wojny klasyczne, w których klasyczne (dziewiętnastowieczne) cele będą osiągnięte metodami XXI wieku.*

W próbie zdefiniowania, czym jest wojna i konflikt zbrojny, możliwe są dwa stanowiska – *rozszerzające i zawężające*⁷. W ujęciu rozszerzającym wojna to: *każda zorganizowana działalność jednej sformalizowanej (w stopniu większym lub mniejszym) grupy społecznej przeciw innej, obliczona na osiągnięcie celów politycznych, realizowana przy użyciu przemocy*⁸. Argumentem przemawiającym za znacznie szerszym niż wyłącznie w kategoriach „aktywności bojowej” rozumieniem wojny, jest zjawisko przenoszenia działań wrogich do: *cyberprzestrzeni, gdzie nie dochodzi przecież do bezpośrednich starć zbrojnych. Dzisiejsza wojna informacyjna, choć nie jest zjawiskiem nowym (informacja zawsze była jednym z głównych narzędzi wojny), charakteryzuje się znacznym przesunięciem akcentu w kierunku prowadzenia działań niezawierających elementu „klasycznego” starcia wojsk*⁹. Zwolennikami podejścia zawężającego termin wojna jest zespół naukowców z Akademii Obrony Narodowej, który definiuje konflikt, jako: *sprzeczność powstałą między państwami (koalicjami państw) rozwiązywaną przy wykorzystaniu sił zbrojnych, stosujących przemoc zbrojną. Z punktu widzenia form i sposobów stosowanej przemocy zbrojnej do konfliktów zbrojnych zalicza się: wojnę, interwencję zbrojną, incydent zbrojny, przewrót wojskowy, blokadę zbrojną, demonstrację siły i inne*¹⁰. Łączą ją znaczeniowo z walką zbrojną, prowadzoną przez siły zbrojne. W badaniach naukowych stosują analizę historycznych kampanii, operacji i bitew. Propagatorem tego stanowiska jest również gen. Bolesław Balcerowicz, uważając, że: *Konflikt zbrojny jest pojęciem szerszym niż wojna. Każda wojna jest*

⁶ F. Heisbourg, *Wojny*, Warszawa 1998, s. 23-28.

⁷ R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010, s. 67.

⁸ Tamże, s. 67.

⁹ Tamże, s. 67.

¹⁰ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2009, s. 59.

*konfliktem zbrojnym; nie każdy konflikt zbrojny jest wojną*¹¹. Profesor wskazuje pięć najistotniejszych cech współczesnych wojen:

1) *Wyraźną dominację konfliktów i wojen o charakterze wewnętrznym, które stopniowo umiędzynaradawiają się i stanowią poważne niebezpieczeństwo nie tylko dla samego państwa oraz jego sąsiadów, lecz także całego regionu (Zair/Kongo, obszary b. Jugosławii);*

2) *Poważne nasilenie się konfliktów w związku z rozpadem państw wielonarodowych (b. ZSRR, b. Jugosławia, Sudan);*

3) *Zaostrzenie się konfliktów i napięć o charakterze etniczno-narodowo-religijnym;*

4) *Wzrost zniszczeń wojennych i strat wśród ludności cywilnej;*

5) *Trudności w pokojowym rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych*¹².

Znawcy przedmiotu wskazują trzy liczące się w środowisku badawczym ośrodki zajmujące się gromadzeniem danych na temat konfliktów. Najbardziej znanym jest Wydział Badań nad Pokojem i Konfliktami Uniwersytetu w Uppsali (w Szwecji). Badacze z Uppsali podzielili konflikty ze względu na ich intensywność na:

1) *Konflikt o niskim natężeniu – co najmniej 25 osób zabitych w wyniku walk w ciągu roku, lecz mniej niż 1000 osób zabitych w wyniku walk podczas całego konfliktu;*

2) *Konflikt o średnim natężeniu – co najmniej 25 osób zabitych w wyniku walk w ciągu roku i powyżej 1000 w ciągu całego konfliktu, lecz mniej niż 1000 w ciągu danego roku;*

3) *Wojna – co najmniej 1000 osób zabitych w wyniku walk w ciągu roku*¹³.

Die Arbeitsgemeinschaft Kriegsursachenforschung (AKUF) z siedzibą w Hamburgu, opierając się na dorobku swoich pracowników, proponuje interesujące stanowisko wobec definiowania wojny. Według AKUF wojna cechuje się istnieniem następujących wyróżników:

1) *W walce znajdują się siły co najmniej dwóch podmiotów, z których przynajmniej jedna stanowi militarną reprezentację rządu znajdującego się w danym momencie u władzy.*

2) *Obie strony wykazują (choćby w minimalnym stopniu) scentralizowany model planowania i zarządzania własnymi zasobami militarnymi.*

3) *Operacje militarne charakteryzują się ciągłością i nie stanowią spontanicznych erupcji napięcia między skonfliktowanymi stronami i nie są cią-*

¹¹ B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*. Materiał studyjny, Warszawa 2006, s. 121.

¹² B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 123-129.

¹³ Zob., K. Eck, *A Beginner's Guide to Conflict Data Finding and Using the Right Dataset*, Uppsala (UCDP Paper #1) 2005, s. 58; cyt. za: R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010, s. 70.

giem przypadkowych starć. Walczące strony powinny zatem mieć perspektywiczną strategię rozgrywania konfliktu¹⁴.

Zdaniem AKUF konflikt zbrojny to starcie zbrojne, które nie jest zawarte w przytoczonych warunkach.

The Center for International Development and Conflict Management (CIDCM), funkcjonujący na Uniwersytecie w Maryland, badający występujące konflikty w państwach upadłych, wyróżnia cztery ich typy:

1) *Wojny etniczne – epizodyczne zjawiska konfliktowe polegające na starciach zbrojnych między rządami a wspólnotami narodowymi, etnicznymi, religijnymi itd. [...], w których strona przeciwna władzom pragnie osiągnąć istotną zmianę własnego statusu. Uznano, iż odpowiednim kryterium kwalifikacyjnym powinno tu być dysponowanie przez każdą stronę przynajmniej 1000 uzbrojonych ludzi i nie mniej niż 100 ofiar śmiertelnych działań w skali roku (podczas każdego „epizodu”). Istotne, że klasyfikowane są ofiary bezpośrednich walk, ale również zamachowców, represji i czystek.*

2) *Wojny rewolucyjne – epizodyczne zjawiska konfliktowe polegające na starciach zbrojnych między rządami zorganizowanymi siłami reprezentantów określonych opcji politycznych. Podobnie jak w poprzednim wypadku zakłada się, że każda strona powinna dysponować przynajmniej 1000 uzbrojonych ludzi. Konflikt powinien generować nie mniej niż 100 ofiar śmiertelnych działań w skali roku (podczas każdego epizodu).*

3) *Ludobójstwo (geno/politicides) – masowe mordy popełniane na nieuzbrojonych członkach opozycyjnych wspólnot lokalnych. Działania czynników rządowych lub elit politycznych, charakteryzujące się zorganizowaną strategią eliminacji (w wyniku egzekucji, wysiedleń i innych prześladowań) znacznej liczby ludności, zostały zakwalifikowane jako główne źródła ludobójstwa jako kategorii wojennej. W ludobójstwie z przedrostkiem geno- wyznacznikiem do likwidacji jest przynależność do grupy narodowościowej, etnicznej i religijnej. W odniesieniu do ludobójstwa z przedrostkiem poli- wskazaniami są wyznawane poglądy polityczne. Głównymi ofiarami w obu wypadkach są nieuzbrojeni cywile, niebiorący udziału w walkach.*

4) *Gwałtowne i brutalne zmiany systemu rządów¹⁵.*

Zaproponowane terminy wskazują, że dotychczasowe definiowanie wojny i konfliktu zbrojnego wymusza nowe podejście. Zauważa się istotną tendencję uczonych prowadzących badania polemologiczne do koncentrowania się na zjawiskach wojen wewnętrznych, wojen etnicznych i religijnych, państw upadłych, ludobójstwie, terroryzmie itd.

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat także miejsce konfliktów przeszło głębokie zmiany. Do połowy XX wieku główną strefą aktywności prowadze-

¹⁴ R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne...*, wyd. cyt., s. 77.

¹⁵ Zob. *State Failure Task Force Report: Phase III Findings*, B. Walrath (red.), 30 September 2000, Maryland 2000; cyt. za: R. Łoś, J. Regina-Zacharski, *Współczesne...*, wyd. cyt., s. 80.

nia wojen i konfliktów zbrojnych pozostawał region Azji. Wojny toczyły się w Chinach i na terenach dekolonizowanych. W tym czasie toczyły się też konflikty na Bliskim Wschodzie, lecz o mniejszej intensywności. Od lat 50. XX wieku pozycję lidera obszarów nękanych konfliktami objęła Afryka i tak jest do dzisiaj (terytoria plemienne nie pokrywają się z granicami wyznaczonymi przez kolonizatorów w XIX wieku, co prowadzi do wybuchów konfliktów wewnętrznych – Erytrea-Etiopia czy Sudan-Somalia). Najstabilniejszym regionem jest i była Europa, gdzie poza interwencją w NRD w 1953 r., na Węgrzech w 1956 r. i w Czechosłowacji w 1968 r., konflikty zbrojne od połowy XX wieku nie występowały. Dyktatura komunistyczna wyhamowała spory motywowane aspiracjami niepodległościowymi. Dopiero rozpad ZSRR i Jugosławii spowodował wzrost aktywności konfliktowej pod koniec lat 80. i w latach 90. Stabilnymi kontynentami pozostają Ameryka Północna i Południowa. Konflikty etniczne i religijne są najczęstszym bodźcem dzisiejszych waśni. Dochodzi do nich tam, gdzie mniejszości narodowe i religijne są dyskryminowane lub następuje konflikt pomiędzy różnorodnymi religiami. Istotną przyczyną konfliktów jest aktywność terrorystyczna i jej zwalczanie – Afganistan oraz tzw. państwa upadłe, będące schronieniem i wsparciem dla grup terrorystycznych. Jedną z najbardziej konfliktogennych części świata jest Bliski Wschód z rozprzestrzeniającym się fundamentalizmem islamskim, rywalizacją między szyitami a sunnitami i rosnącą aktywnością grup terrorystycznych. Współczesne konflikty w Azji uwarunkowane są rywalizacją między wschodzącymi mocarstwami regionalnymi (Chinami i Indiami) a starymi (Stanami Zjednoczonymi, Japonią, Rosją).

Powodem i celem wojen od 1990 r. w znacznym stopniu stają się społeczeństwa i narody, a nie państwa. Terytorium i władza nie są już podstawowym powodem i celem konfliktów zbrojnych. Analiza tych zmian uprawnia do nazwania tych zjawisk „nowymi wojnami”. Herfield Münkler stwierdza: *A zatem przy powstawaniu nowych wojen współgra z sobą wiele różnych czynników. Żadnej z przyczyn nie można uznać za podstawową i decydującą. Ów nieprzenikniony splot różnych motywów i przyczyn, który nie daje nadziei na zawarcie pokoju, jest przede wszystkim prostą konsekwencją faktu, że w nowych wojnach walczą nie państwa, ale podmioty parapaństwowe*¹⁶. Współczesne konflikty zbrojne i wojny w większości przypadków toczne są przez społeczeństwa i narody, dla których powodem mogą być bodźce etniczne, narodowe i religijne. Każdy członek społeczności, czy narodu może być prawdopodobnie i rzeczywiście bojownikiem. Narzędziami wojny jest broń indywidualna, bomby własnej roboty, *samoloty pasażerskie*¹⁷, a także sprzęt codziennego użytku wykorzystywany do celów wojennych, przykładem jest *maczeta czy motyka*¹⁸.

¹⁶ H. Münkler, *Wojny...*, wyd. cyt., s. 16-17.

¹⁷ 11 września 2001 r. w Stanach Zjednoczonych.

¹⁸ Wojny w Rwandzie i Kambodży.

Zauważmy, że najbardziej wstrząsający i efektowny atak ostatnich lat przeprowadzony został przy użyciu niemilitarnych narzędzi na niemilitarne cele. Poniekąd wracamy do pierwotnej sytuacji, gdy wojny prowadziło całe społeczeństwo, a nie tylko ich wyodrębnione struktury. Profesor Stanisław Koziej stwierdza: *Wracamy na nowo do najdawniejszej, klasycznej teorii wojen. To jest ostateczne zwycięstwo Sun-Tzu nad Clausewitzem*¹⁹. Jednocześnie obserwuje się także przenoszenie konfliktów i wojen do cyberprzestrzeni. Wielu analityków upatruje w tym obszarze w przyszłości koncentrację aktywności wojennej. Dzisiejszy świat zmierza ku wiekowi informacji *trzeciej fali*, jak to formułują Tofflerowie: *Państwa trzeciej fali sprzedają światu informacje, jak też innowacje, metody zarządzania, kulturę i kulturę masową, nowoczesne technologie, usługi finansowe i wiele, wiele innych. Jedną z tych usług może się okazać ochrona wojskowa, oparta na najlepszych siłach zbrojnych krajów trzeciej fali. (To właśnie państwa o wysoko rozwiniętej technice zapewniły pomoc Kuwejtowi i Arabii Saudyjskiej w czasie wojny w Zatoce Perskiej)*²⁰. Wojna w Iraku uzmysłowiła jednoznacznie, jak nowoczesna technika znacząco zmieniła współczesny obraz wojny. Do wyposażenia sił zbrojnych weszło nowe uzbrojenie o niebywałym wprost potencjale, niespotykanych jak dotąd zdolnościach i potężnej mocy niszczenia. Należy tu wymienić niewidzialne dla radarów samoloty załogowe i bezzałogowe, precyzyjnie niszczące cele na dużych odległościach; wojskowe satelity, zdolne do identyfikacji celów strategicznych, wszystkich pojazdów, czołgów i wozów piechoty, a nawet pojedynczych żołnierzy czy pociski ASAT²¹, które przenoszą wojnę w przestrzeń kosmiczną. Wojny, jakich byliśmy świadkami po 1990 roku, stanowiły nowy rodzaj zbrojnych starć. Ich przebieg charakteryzował się (Irak – 1991, Bośnia – 1995, Afganistan – 2001, druga wojna w Iraku – 2003) zastosowaniem nowoczesnych środków walki. Głębokie zmiany w działaniach militarnych otworzyły nowe technologie, umożliwiające przede wszystkim uzyskanie gruntownej wiedzy o przeciwniku, zdolności szybkiego planowania i natychmiastowego działania z powietrza, na lądzie, morzu i pod wodą, szybkiego kierowania ognia na wskazany do zniszczenia cel – a to wszyst-

¹⁹ S. Koziej, *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2008, s. 23.

²⁰ A. Toffler, H. Toffler, *Wojna i antywojna. Jak przetrwać na progu XXI wieku?*, Poznań 2006, s. 30.

²¹ Pocisk ASAT jest jedyny w swoim rodzaju. Został on skonstruowany w 1977 roku jako odpowiedź na zwiększającą się liczbę satelitów szpiegowskich krążących na orbicie okołoziemskiej. Powstał w oparciu o raketę AGM-69 SRAM (SRAM – Short Range Attack Missile) wzbogaconą o dodatkowy, drugi stopień silnikowy Thiokol Altair III i zespół naprowadzania Vought MHV. Nosicielem ASAT jest samolot myśliwski F-15 Eagle. Zespół: ASAT i F-15 wylatują na duży pułap, gdzie odpalana jest rakietą, która dzięki prędkości początkowej uzyskanej dzięki F-15 udaje się na orbitę. Tam zmierza kursami kolizyjnym do swojego celu (satelity). Cel jest niszczone kinetycznie przez korpus pocisku. Pierwsze zakończone sukcesem odpalenie i zniszczenie celu na orbicie odbyło się 13 sierpnia 1985.

ko przy równoczesnym maksymalnym ograniczeniu ofiar w ludziach zarówno po stronie atakującej, jak i broniącej się. Jest to oczywiście uproszczenie, niemniej jednak, na podstawie analizy doświadczeń z wojen w Zatoce Perskiej, badacze z AON – Jacek Joniak i Andrzej Polak, stwierdzają, że: *przyszłość sił zbrojnych leży w siłach połączonych, złożonych z różnych rodzajów sił zbrojnych. Struktury organizacyjne niekoniecznie muszą być całkowicie nowe, ale istotna jest idea użycia sił w sposób zintegrowany. Wykorzystanie na szeroką skalę nowych generacji uzbrojenia oraz formacji areomobilnych pozwoliło wykryć i zniszczyć (lub co najmniej obezwładnić) niemal każdy element ugrupowania przeciwnika, niezależnie od odległości*²².

Współczesne wojny i konflikty zbrojne wyróżniają się nie tylko różnorodnym podłożem, ale są prowadzone z różną intensywnością i często w odmiennych, charakterystycznych warunkach. Wojny te w głównej mierze mają charakter wewnętrzny, spadło znaczenie ich typowo militarnych uwarunkowań. Wzrosło natomiast znaczenie czynników, takich jak: polityczne, społeczne, ekonomiczne, etniczno-kulturowe czy też religijne. Zmienia się również cel polityczny i militarny. Założenie zwycięstwa w wojnie według Carla von Clausewitza zakładało konieczność rozbicia przeciwnika, pozbawienie woli walki i zajęcie terytorium. Współcześnie celem rzeczywistym wojny jest pokój, a ideą użycia sił zbrojnych nie jest zdobywanie terytorium, surowców, infrastruktury czy rynków zbytu. Zwycięstwo w wojnie nie oznacza militarnego rozbicia przeciwnika. Politycznym i wojskowym celem działań jest wymuszanie pokojowych zachowań. W konfliktach tych często angażuje się grupy państw, tworzy sojusze, koalicje, dążąc do ich umiędzynarodowienia. Działania sojusznicze czy koalicyjne powoli stają się zasadą, normą. Także nowoczesna technika powoduje skuteczne powstrzymanie ataku, nie musi od razu pozbawiać życia napastnika.

Współczesne wojny i konflikty mają szereg nowoczesnych charakterystycznych cech. Można do nich zaliczyć:

– *zbrutalizowanie działań bojowych będące wynikiem rozwarstwienia w organizacjach walczących o cele wyartykułowane przez organa polityczne odpowiedzialne za przygotowanie ideologiczne wojny (b. Jugosławia, wojna o Górny Karabach, Czeczenia, Irak);*

– *walkę wszystkich ze wszystkimi stanowiącą wynik rozwarstwienia w organizacjach (militarnych i coraz częściej paramilitarnych) prowadzących walkę zbrojną oraz brak, tzw. państwa opiekuna, które do tej pory sprawowało rolę dostawcy sprzętu wojskowego i uzbrojenia oraz dawało ochronę w sferze polityczno-międzynarodowej (Angola, Bośnia i Hercegowina, Nigeria, Sierra Leone, Irak);*

---

²² J. Joniak, A. Polak, *Wojny w Zatoce Perskiej. Aspekty operacyjne*, Warszawa 2011, s. 72-73.

– użycie wyrafinowanych broni i metod walki oznaczające zastosowanie w konflikcie zbrojnym nie tylko wysoko specjalistycznego uzbrojenia, ale przede wszystkim działającego w sposób szczególnie okrutny, powodujący duże zniszczenia i ogromne cierpienia ludzkie;

– rozpad państwa „bazowego” w wyniku konfliktu zbrojnego (zwłaszcza o podłożu religijno-etnicznym) stwarza nową jakość w sferze politycznej; powstać mogą dwa lub trzy nowe państwa, często wrogo do siebie nastawione i wymagające nadzoru międzynarodowego (b. Jugosławia);

– fragmentaryzację społeczeństwa „bazowego” będącą zjawiskiem pochodnym od rozpadu państwa „bazowego”; powoduje formowanie się nowego społeczeństwa w zasadzie o czystym, etnicznym składzie z możliwymi enklawami grup etnicznych (b. Jugosławia, Afganistan, Irak);

– gwałtowne załamanie gospodarki spowodowane zniszczeniami infrastruktury przemysłowej, komunalnej i zerwaniem więzi kooperacyjnych w wyniku walk zbrojnych; przyczyniają się do zubożenia społeczeństwa i rozwoju struktur mafijnych (Gruzja, Kosowo, Liberia, Irak);

– antyhumanitarny charakter działań bojowych będący funkcją wszystkich wyżej przytoczonych cech charakterystycznych współczesnych konfliktów zbrojnych, ich skutkiem jest ogromna liczba ofiar i cierpień;

– lekceważący stosunek do międzynarodowego prawa wojny, prezentowany przez wszystkie strony konfliktu; obejmuje on negatywny stosunek nie tylko do żołnierzy, ale również do osób cywilnych (Bośnia i Hercegowina, Abchazja, Rwanda, Nigeria);

– niekontrolowane przemieszczanie ludności (uchodźcy i wygnańcy) będące poniekąd wynikiem dwóch ostatnich wymienionych cech, chociaż sam konflikt zbrojny zawsze generuje exodus ludności cywilnej (Bośnia i Hercegowina, Kosowo, Rwanda, Afganistan, Irak, Czeczenia);

– asymetryczność będąca wynikiem wejścia w stan konfliktu militarne dwóch podmiotów dysponujących techniką wojskową o różnym stopniu rozwoju (zaawansowania) technologicznego (walki o Grozny, w Afganistanie, w Kosowie, w Iraku)²³.

Wymienione wyżej charakterystyczne cechy nie wyczerpują całości zagadnienia. Każda nowa wojna może wyłonić nowe tendencje i nakreślić nowe cechy, które dotychczas nie występowały. Współczesnym wojnom i konfliktom zbrojnym towarzyszą przemiany, w których:

– informacja staje się strategiczną bronią i ważnym instrumentem wojny;

– brak jest wyraźnego, oznaczonego przeciwnika (sił zbrojnych);

– znaczenia nabierają działania najmniejszych ugrupowań plutonu, drużyny a nawet pojedynczych żołnierzy;

---

²³ Cz. Marcinkowski, *Wybrane elementy sztuki wojennej w świetle współczesnych konfliktów zbrojnych*, [w:] *Sztuka wojenna we współczesnych konfliktach zbrojnych – przemiany i tendencje rozwojowe*, materiały z konferencji naukowej, Warszawa 2006, s. 151-152.

- przeciwnik często nie posiada formalnej struktury organizacyjnej i stałej formy organizacji działań;
- przeciwnik wykorzystuje każdą sprzyjającą okoliczność i formę atakowania;
- wojny i konflikty stają się długotrwałe i powodują straty osobowe, czego nie akceptuje społeczeństwo;
- wojna staje się coraz bardziej bezkształtna i *usieciowiona*²⁴.

Wojna zmienia i będzie się zmieniać ciągle, jednak jej przemiany mają na ogół naturę ewolucyjną, nie rewolucyjną. Te przeobrażenia bardzo rzadko mają charakter radykalny, dużo częściej jest to modernizacja jej składników wynikających z sytuacji społeczno-militarnej w danym momencie dziejowym.

Współczesne wojny nazywane są wojnami nowymi, jednak nowość ta mieści się nie w jednej, zasadniczej części, ale w ich jedynym w swoim rodzaju zestawieniu. Piotr Chmielarz opisuje wojny jako mieszaninę starych i nowych rozwiązań, ujmując je w trzech grupach:

- „Starych”, których charakter w ciągu ostatnich kilku dekad pozostał względnie niezmienny. Do tej kategorii zaliczyć można takie czynniki, jak: istnienie broni atomowej czy wojny partyzanckie;

- „Nowych”, które w ciągu ostatnich dwudziestu lat pojawiły się po raz pierwszy w historii. Zaklasyfikować tutaj można tę dziedzinę techniki wojennej, która bazuje na zaawansowanych rozwiązaniach informatycznych i komputerowych, zjawisko globalizacji, szczególnie w sferze ekonomii, oraz szczególną rolę opinii publicznej;

- „Staro-nowych”, które wywierały wpływ na działalność wojenną w dosyć odległej przeszłości (kilkaset lat temu), potem ich znaczenie zdecydowanie osłabło, a ostatnio obserwowany jest ich renesans. Dobrym przykładem tej kategorii zjawisk jest utrata monopolu na stosowanie przemocy zbrojnej przez państwa oraz prywatyzacja działalności wojskowej²⁵.

Uczeni, pomimo szerokiego zainteresowania wojną, nie uzgodnili wspólnych poglądów na temat pojmowania wojny i podejścia do jej istoty. Zgadza się jedynie, co do ważnego miejsca wojen w życiu społecznym. Według Benona Miśkiewicza wojna: *jest kategorią społeczną, wytworem człowieka współdziałającego z innymi ludźmi. Stanowi zdarzenie historycz-*

---

²⁴ S. Koziej, *Nowa jakość bezpieczeństwa na progu XXI wieku*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo 2010, tom II* (praca pod red. P. Sienkiewicza, M. Marszałka, H. Świebody), Warszawa 2011, s. 11. Usieciowienie – wynika także głównie z rewolucji informacyjnej i globalizacji. Struktury zhierarchizowane nie są już w takim środowisku (studentom podpowiadam w tym wypadku skrótowiec – GLOBINFO) sprawne. Struktury sieciowe optymalnie nadają się do funkcjonowania w takim środowisku. Klasycznym przykładem są sieci terrorystyczne, z globalną siecią terrorystyczną włącznie. Staje się ona wręcz nowym mocarstwem światowym ery informacyjnej, w warunkach środowiska GLOBINFO.

²⁵ P. Chmielarz, *Wojna a państwo. Wczoraj i dziś*, Warszawa 2010, s. 296.

ne, którego treścią jest rozstrzygnięcie różnych sporów, sprzeczności, konfliktów, a także realizacją zamierzeń powstających w życiu społecznym środkami przemocy²⁶. Niemniej jednak współcześnie różna jest jej rozumienie i definiowanie. Wojna, podobnie jak społeczeństwo a wraz z nim państwo, zmienia się systematycznie. Choć współcześnie rola państwa – w klasycznym ujęciu jedyne podmiotu działań wojennych – ulega zmianie, nadal jawi się ono jako najważniejszy aktor. Wojny ciągle zmieniały i zmieniają swoją naturę, zasięg i podłoże. Wymaga to poznawania wojny w ścisłej spójności z danym etapem rozwoju społecznego. Tylko wtedy będziemy mogli poznać mechanizmy, które rządzą i rządzą wojną. Wojna przechodziła i przechodzi najróżniejsze etapy przemian, zmieniała swoją naturę w ciągu dziejów, przybierała nowe formy i wzbogacała treści. Najlichniesze zmiany w charakterze, celach i przyczynach wojen przyniosły czasy współczesne. Jednak wszystkie te wojny mają w swej treści charakter agresji, ponieważ ingerują w wewnętrzne sprawy napadniętego państwa. Daleko im więc do wojen, które mógłby usprawiedliwić cel. Wojna jest zatem zdarzeniem, które często stanowi i będzie stanowiło przedmiot badań. Można bowiem z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że proces przemian wojen i konfliktów zbrojnych będzie postępował. Dlatego za ważne należy uznać prace badawcze, pozwalające lepiej zrozumieć naturę tych zjawisk.

Bibliografia

1. Balcerowicz B., *Siły zbrojne w stanie pokoju, kryzysu, wojny*. Materiał studyjny, Warszawa 2006.
2. Balcerowicz B., *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006.
3. Chmielarz P., *Wojna a państwo. Wczoraj i dziś*, Warszawa 2010.
4. Heisbourg F., *Wojny*, Warszawa 1998.
5. Huntington S. P., *Zderzenie cywilizacji. I nowy kształt ładu światowego*, Warszawa 2011.
6. Joniak J., Polak A., *Wojny w Zatoce Perskiej. Aspekty operacyjne*, Warszawa 2011.
7. Kagan R., *Powrót historii i koniec marzeń*, Poznań 2009.
8. Kopaliński W., *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych*,. Wydanie XVIII, Warszawa 1997.
9. Koziej S., *Między piekłem a rajem. Szare bezpieczeństwo na progu XXI wieku*, Toruń 2008.

---

²⁶ B. Miśkiewicz, *Wojna jako przedmiot badań historycznych*, [w:] K. Olejnik (red.), *Wojna jako przedmiot badań historycznych*, Toruń 2006, s. 9.

10. Koziej S., *Nowa jakość bezpieczeństwa na progu XXI wieku*, [w:] *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Bezpieczeństwo 2010, tom II* (praca pod red. P. Sienkiewicza, M. Marszałka, H. Świebody), Warszawa 2011.

11. Łoś R., Regina-Zacharski J., *Współczesne konflikty zbrojne*, Warszawa 2010.

12. Marcinkowski Cz., *Wybrane elementy sztuki wojennej w świetle współczesnych konfliktów zbrojnych*, [w:] *Sztuka wojenna we współczesnych konfliktach zbrojnych – przemiany i tendencje rozwojowe*, Materiały z konferencji naukowej, Warszawa 2006.

13. Miśkiewicz B., *Wojna jako przedmiot badań historycznych*, [w:] Olejnik K. (red.), *Wojna jako przedmiot badań historycznych*, Toruń 2006.

14. Münkler H., *Wojny naszych czasów*, Kraków 2004.

15. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Warszawa 2009.

16. Toffler A., Toffler H., *Wojna i antywojna. Jak przetrwać na progu XXI wieku?*, Poznań 2006.

WAR AND ARMED CONFLICT – TRANSFORMATIONS

Abstract: Wars and armed conflicts have been accompanying people since the dawn of time and belong to social phenomena category. They are a permanent component of the process of history and along with it undergo changes. Through the ages the opinions on war, war theories and strategic concepts have been changing as they have always derived from the progress of civilization. Since 1990 the reason and aim of war have greatly become not nations but societies and nations. The territory and power are not the prime reason and goal of armed conflicts. The analysis of these transformations prompts to call these phenomena “new wars”. Each member of a society or a nation might probably and really be a fighter.